

FRANZ KAFKA VO VYSOKÝCH TATRÁCH STOROČNICA SKONU SLÁVNEHO SPISOVATEĽA

MGR. PETER CABADAJ

June 3, 2024, marked the 100th anniversary of the death of Franz Kafka, a native of Prague, an author of Jewish origin and a representative of Prague's German literature. His most important works include the short stories *The Verdict* (1913), *The Metamorphosis* (1915) and *The Starving Artist* (1922) and the novels *The Trial* (1925), *The Castle* (1926) and *Amerika* (1927). However, his oeuvre is also comprised of essays, aphorisms, diaries and rich correspondence, some of which form part of the article. The books and articles devoted to analysing Kafka vastly exceed his own literary work and are proof of his importance. The article, which also examines his correspondence in wider contexts, sheds light on the Slovak elements of the biography of this important novelist, short story writer, essayist and aphorist, who can rightfully be considered one of the symbols of the Central European region.

Keywords: personalities, Franz Kafka, Prague, High Tatras, correspondence, anniversaries

 petercabadaj5@gmail.com

Tretieho júna 2024 uplynulo sto rokov od úmrtia ikonického pražského po nemecky píšuceho spisovateľa židovského pôvodu Franza Kafku. Dlhodobou je globálnou módnou značkou, ktorá napríklad zdobí hrnčeky s frázami vytrhnutými z kontextu. Knižné tituly, analyzujúce prozaika zo všetkých uhlov a strán, tvoria mnohonásobne dlhší zástup ako jeho vlastné literárne dielo. Meno Kafka znie v českom, maďarskom, nemeckom, poľskom a slovenskom jazyku rovnako, a vari oprávnené tak možno rodáka z Prahy pokladať za jeden zo symbolov stredoeurópskeho regiónu. Integrálnou súčasťou tohto geopolitického priestoru je aj Slovenská republika, čo bolo vedno so storočnicou Kafkovho úmrtia inšpiráciou na bližšie osvetlenie slovenských korelácií autorovej biografie.

PROLÓG

Svetlo sveta prvý raz uzrel 3. júla 1883 v Prahe ako najstaršie zo šiestich detí obchodníka židovského pôvodu Hermanna Kafku. Tri Franzove sestry aj s rodinami neskôr zahynuli v koncentračnom tábore. Zmaturoval na staromestskom nemeckom gymnáziu (1901), vzápätí študoval právo na nemeckej vetve dobovej Karlo-Ferdinandovej univerzity v Prahe, ktoré úspešne absolvoval 18. júna 1906 získaním titulu JUDr. Krátko pracoval ako úradník pražskej filiálky istej talianskej firmy, odkiaľ v roku 1908 prešiel do Robotníckej úrazovej poisťovne pre Čechy, kde zotrval až do svojho penzionovania v roku 1922. Zamestnanie vnímal Kafka ako príťaž, ktorá mu bráni plnohodnotne rozvinúť vlastnú literárnu tvorbu.

Kardinálny zlom v jeho živote prišiel v noci z 12. na 13. augusta 1917, keď dostal prvý záchvat chrenia krvi a lekári spisovateľovi diagnostikovali tuberkulózu. Zvyšných sedem rokov pozemského bytia prežil v rôznych domácich i zahraničných liečebniach a sanatóriách. Prehlbujúce sa obavy z fatálnych dôsledkov zhubnej choroby kľúčovo poznamenali aj jeho extrémne komplikovaný vzťah k ženám.

Franz Kafka vstupuje na dobovú umeleckú scénu cyklom krátkych próz *Rozjímanie*, ktorý vychádzal na pokračovanie v chýrnom mníchovskom literárnom magazíne *Hyperion* (1908). Za autorovho života vyšli časopisecky jeho majstrovské poviedky *Ortiel* (1913), *Premena* (1915), *V trestaneckej kolónii*, *Vidiecky lekár* (obe 1919) a *Umelec v hladovaní* (1922), ktoré patria k najčítanejším krátkym literár-

Franz Kafka (www.narodnapokladnica.sk)

ným textom minulého storočia. Želaniu spisovateľa, aby jeho diela z pozostalosti nikdy nevyšli, Max Brod nevyhovelo a čoskoro po úmrtí blízkeho priateľa pripravil v rokoch 1925 – 1927 do tlače dnes už kultové romány *Proces*, *Zámok* a *Amerika*.

Paralelne s románovou tvorbou písal Kafka aj poviedky, eseje, aforizmy, osobitne treba spomenúť jeho denníky a bohatú korešpondenciu. Hlboký obdiv a úctu mu časom vzdali veľikáni umeleckej spisby (A. Huxley, J. L. Borges, J. P. Sartre, A. Camus, G. M. Márquez...), hlavne vďaka Kafkovi sa na svetovú kultúrnu scénu dostal i pojem *pražská nemecká literatúra*, ktorý označuje nemecky píšucich prozaiikov, básnikov, publicistov a novinárov žijúcich a tvoriacich v metropole Čiech (od konca 19. storočia do obdobia druhej svetovej vojny). Vlni zosnulý renomovaný česko-francúzsky literát Milan Kundera považoval Kafku za „prvého z veľkých spisovateľov, kto dokázal prirodzene prechádzať hranice medzi snom a realitou, urobiť bodku za prekonaným naturizmom a ukázať, že skutočnosť je pri vskutku poctivom pohľade vlastne veľmi neskutočná“.

TATRANSKÉ MATLIARE

Zámok Liblice pri Mělníku bol v máji 1963 dejiskom konania pamätnej medzinárodnej konferencie o Franzovi Kafkovi. Klúčový význam vedeckého podujatia spočíval najmä v tom, že do značnej miery očistilo meno a česť zatracovaného spisovateľa pražskej a nemeckej komunity, ktorému zvrátená doktrína socialistického realizmu prisúdila pečať dekadentného tvorcu. Práve konferencia v Libliciach zásadným spôsobom oživila interes literárnych vedcov, germanistov a prekladateľov o Kafkov život a dielo. A prečo ju vlastne spomínam? Dôvody sú dva: konferenciu zorganizoval renomovaný germanista slovenského pôvodu **Eduard Goldstücker** (rodák z malebnej oravskej dediny Podbiel) a odznela na nej aj informácia o Kafkovom (dovtedy) málo známom pobyte na Slovensku, presnejšie vo Vysokých Tatrách.

„Cesta bola vcelku dobrá, až na to, že kufor do Tatranskej Lomnice nedošiel. Vysvetlili mi to hodnoverne tým, že dôjde nasledujúci deň, čo sa aj stalo. Sane ma už čakali, cesta za svitu mesiaca zasneženým horským lesom bola prekrásna, potom sme došli k veľkej, jasne osvetlenej budove pripomínajúcej hotel, ale nezastavili sme sa tam, pokračovali sme v ceste o kúsok ďalej k tmavému, podozrivo vyzerajúcemu domu. Vystúpil som, na studenej chodbe (kde je ústredné kúrenie?) pusto, prázdno, kočíš musel dlho hľadať a kričať; nakoniec príde nejaké dievča a vedie ma na prvé poschodie. Tam boli pripravené dve izby, jedna s balkónom pre mňa, vedľajšia pre Teba. Vstúpim do izby s balkónom a zhrozím sa. Čože je tu pripravené? Zakúrené síce je, ale pec viac smrdí ako hreje.

A inak? Železná posteľ, na nej neoblečený vankúš a deka, dvere na skrini rozbité, na balkón vedú len jednoduché dvere a ani tie nepriliehajú, takže mi to pripadá, akoby cez škáry vietor povieval. Chyžná – ktorú vnímam ako súčasť izby, a teda ju neznášam –, sa ma snaží upokojiť asi tým, že načo sú mi dvojité dvere na balkón, či nebudem aj tak cez deň ležať vonku a v noci spať pri otvorených dverách. To je pravda, myslím si, najlepšie by bolo zložiť ich vôbec...“ (Fragment z Kafkovho listu sestre Otle, Matliare, asi 20. 12. 1920)

Unikátne svedectvo o niekoľkomesačnom liečebnom pobyte veľikána svetovej literatúry vo Vysokých Tatrách (18. 12. 1920 – 27. 8. 1921) predstavuje jeho korešpondencia s rodičmi, so sestrami Ellou, Wallou a Ottlou, švagrom Josefom Dávidom, priateľmi Maxom Brodom, Felixom Weltschom, Oskarom Baumom, Robertom Klopstockom a Minze Eisnerou.

Franz Kafka so sestrou Ottlou (www.picryl.com)

vou. Ako pacient zápasiaci s pľúcnou tuberkulózou sa chcel Kafka vyhnúť zamýšľaným rakúskym sanatóriám. Dôvodom bol zrejme fakt, že vo Viedni žila „femme fatale jeho života“ Milena Jesenská... V poslednej možnej chvíli teda mení rozhodnutie, o čom svedčí list Maxovi Brodovi, a uprednostňuje Tatranské Matliare (dnes ide o rekreačnú osadu a miestnu časť mesta Vysoké Tatry).

TIE TATRY NIČIVÉ...

Majestátne Vysoké Tatry boli v tom období len krátko súčasťou nového štátu – Československa. Niekdajšiu uhorskú vyššiu vrstvu vystriedala v tamojších hoteloch a sanatóriách nová, takisto solventná klientela. Slováci, žijúci nižšie v dolinách, v minulých stáročiach Tatry nenavštevovali a trvalo im dlhšie, kým veľhory v novej republike objavili...

Franz Kafka na výlete s Robertom Klopstockom a ďalšími pacientmi vo Vysokých Tatrách (Deník N)

Tridsaťsedemročný Franz Kafka prichádza do Tatier v snahe uniknúť životu a súčasne s úmyslom zachytiť unikajúci život. Ako existenčne dobre zabezpečený pražský úradník nemal problém s financiami. Pôvodne s ním mala pricestovať milovaná najmladšia sestra **Ottla**. Keďže už bola vtedy tehotná, obávala sa neznámych končín. Dočasným miestom Kafkovho pobytu vo Vysokých Tatrách bola dnes už nejestvujúca vila Tatra (s chýrnou reštauráciou), ktorá so 43 hosťovskými izbami predstavovala najväčší matliarsky objekt; z aspektu kvalitatívnej úrovne poskytovaných ubytovacích služieb patrilo zariadenie k dobovému tatranskému priemeru.

Po úvodných rozpakoch, chause a ťažkostiach si Kafka v sanatóriu časom zvykol na skromnú realitu, k čomu prispelo najmä pridelenie lepšie vybavenej (a svetlejšej) miestnosti. Nejednu raz ocenil kvalitu jedla či odbornú lekársku starostlivosť. Tieto zretele sa premietli i do roviny medziľudského spolunávania. Zatiaľ čo v prvých týždňoch pobytu Kafka

vytrvalo ignoroval akékoľvek náznaky spoločenskej komunikácie, neskôr sa zblížil s viacerými pacientmi, personálom, majiteľmi vily (sanatória) Tatra a liečebnej osady. Za všetky mená spomenieme aspoň budapeštianskeho medika **Roberta Klopstocka**, budúceho renomovaného pľúcneho chirurga, ktorý si s literátom písal aj po jeho návrate do Prahy. Apropos, keď sa Kafka od Klopstocka dozvedel o smrti niekoľkých spoločných matliarskych známych, v liste Maxovi Brodovi doslova uviedol: „... tie Tatry ničivé, tie nelútostné hory.“

MUČIVÉ HALUCINÁCIE

Sestre Ottle v jednom zo svojich tatranských listov Kafka napísal: „Pýtaš sa na priateľov. Zo začiatku som mohol a chcel ostať sám, neskôr to už preda len celkom nešlo. Od žien ako takých som sa sprvu podľa Tvojich rád držal obďaleč, mňa to nenamáhalo a im

to nechýbalo. Neskôr tu však boli istí Česi v nanajvýš nešťastnom zložení. Traja, ktorí sa ku mne vôbec nehodili – a to jeden ťažko chorý postarší pán, ťažko chorá slečna a jedno, podľa všetkého, nie veľmi choré dievča. Bol tu ešte aj štvrtý Čech, mladší pán, mimoriadne láskavý zvlášť k ženám, príklad nezištnej oddanosti a obetavosti. Tento bol dobrým prostredníkom, ja som bol tým pádom zbytočný, a od včerajška je opäť tu, ale dlhší čas bol odcestovaný, a tak som cítil voči tým trom rôznym spôsobom nešťastným ľuďom isté záväzky. Byť stratený uprostred Maďarov, Nemcov a Židov, všetkých nenávidieť a pritom, ako napríklad tá slečna, byť ťažko chorým, to nie je len tak.“ (Matliare, asi 10. 2. 1921)

Výše osemmesačné Kafkove zotrvanie vo Vysokých Tatrách, v rámci ktorého vystúpil aj na Hrebienok, bolo evidentne v znamení bolestného vyrovnávania sa s komplikovaným vzťahom k českej novinárke, spisovateľke, publicistke a prekladateľke **Milene Jesenskej**. Overtúra, čulá korešpondencia, ktorú rozprúdil Jesenskej preklad jeho poviedky *Kurič* (uverejnená bola 22. 4. 1920 v časopise *Kmen*), vyústila do hlbokého citového súzvuku. Kulminácia nastala v priebehu tvorcovho liečebného pobytu v talianskom horskom stredisku Merano (marec – jún 1920). Chvíľami sa vtedy dokonca Kafka pohrával s vidinou možnej vlastnej inkorporácie do bežných ľudských životných kolají. Koncom leta 1920 však dospel k jednoznačnému záveru, že sa stal obeťou svojich mučivých halucinácií, a preto hľadá cesty k ďalšiemu úniku od každodennej reality, jej stereotypných foriem a zákonitostí. Doplňme ešte, že Kafka napísal Milene Jesenskej iba jeden „tatranský“ list. Celý obsah nepoznáme a tak usudzujeme, že sa list nezachoval.

Zovšeobecňujúco možno povedať, že introvert Kafka vnímal chorobu, ktorej v pľúcnom sanatóriu čelil, v zhode s vlastným existenciálnym nastavením osudovo – ako završenie tragédie.

MAX BROD

Osobitný význam v súvislosti s Kafkovou tatranskou korešpondenciou majú listy adresované dvom ženám – sestre Ottele (dvanásť listov) a Minze Eisnerovej (tri listy). Bezpochyby platí, že táto korešpondencia má najväčšmi charakter literárneho zrkadlenia Kafkovho účinkovania v Matliaroch.

Písomný kontakt so svojím anjelom strážnym, sestrou Ottlou, je zosobnením komunikácie s reálnym

Milena Jesenská (www.educattepeople.it)

svetom a vykresľuje ľudí i tváre života v drsnom tatranskom prostredí. Analogicky ako rodičom, tak aj Ottele chcel Franz čo najdetailnejšie priblížiť svet a realitu, v ktorých sa momentálne nachádza. Hlavným cieľom bolo rozptýliť obavy a znepokojenie najbližšej rodiny. Uvoľnená, spontánna korešpondencia s mladou Minze Eisnerovou pôsobivo vyžaruje rôzne konkrétne, snové i pocity asociácie.

Najväčší počet listov odoslal Kafka zo Slovenska blízkemu priateľovi, spisovateľovi, prekladateľovi, hudobnému skladateľovi a neskoršiemu vydavateľovi jeho literárneho diela Maxovi Brodovi. Ich korešpondencia je akýmsi voľným pokračovaním predošlých diskusií a rezonujú v nej hlavne zložité filozofické, existenciálne a privátne otázky.

TOĽKO POKOJA NA SVETE NIET

„Milá Ottele, už dlho som Ti nenapísal, a to preto, že keď mi je dobre, v lese, v dokonalom tichu, kde vtáci, potok a vietor sú mojimi jedinými spoločníkmi, tak aj ja sa stávam tichým, a keď som zúfalý, vo vile, na

balkóne, v lese zničenom hlukom, vtedy nemôžem písať, pretože môj list čítajú aj rodičia. To druhé je, žiaľ, oveľa častejšie, ale aj to prvé sa občas udeje; napríklad posledné dve popoludnia boli také, dnešok už menej. Ale neudivuje ma to, tolko pokoja, kolko ho ja potrebujem, na svete vôbec niet, z toho vyplýva, že človek by ani nemal tolko pokoja potrebovať. Ale už to, že ho tu predsa len občas môže mať, napriek tomu, že je tu všetko nabité do prasknutia a od prvého má byť tá nabitosť nabitá dvojnásobne – za to som vďačný a len preto som sa odtiaľto ešte nehol.“ (Úryvok z Kafkovho listu sestre Ottle, Matliare, prvá polovica júna 1921)

Hoci spisovateľ v Tatranských Matliaroch literárne netvoril, jeho nemecký životopisec Reiner Stach uvádza, že vo februári 1921 tu vznikol typický kafkovský text – kratučká poviedka známa pod názvom *Odchod (Preč odtiaľto!)*. Rozhodne však nemožno s určitosťou vylúčiť, že krutá tatranská zima, časté snehové víchrice, trýznivý duch Mileny Jesensej, počiatočná bezradná samota a odcudzenosť nenašli svoju reflexiu v ťaživej atmosfére deja nedokončeného románu *Zámok (Das Schloss 1926)*.

Liečebný pobyt Franza Kafku vo Vysokých Tatrách dokumentuje výber z jeho korešpondencie, ktorý uzrel svetlo sveta v hodnotnej edícii Podtatranskej knižnice v Poprade *Tatranské listy (1997)*.

Ich schreibe das ganz bestimmt auf Verzweiflung über meinen Körper und über die Zukunft mit diesem Körper. Wenn sich die Verzweiflung so bestimmt gibt so an ihren Gegenstand gebunden ist, so wie ich habe wie von einem platten, der den Ritzling deckt und sich dafür zerreißt, dann ist es nicht die wichtige Verzweiflung. Die nichtige Verzweiflung hat ihre Ziel gleich und immer überholt (Bk. hierum Bestenfalls war es nicht, dass nur der erste (atze wichtig war)

Ukážka Kafkovho rukopisu (Jewish Review of Books)

Súčasťou diela je tiež fundovaný prológ a vyčerpávajúce poznámky k preloženým textom od dlhoročnej odbornej pracovníčky spomenutej knižnice, bibliografky Luby Rusnákovej. Vďaka iniciatíve **prof. MUDr. Miroslava Mydlíka, DrSc.**, a ďalších zanietených ľudí jestvuje od mája 2001 v Tatranských Matliaroch literátov spomienkový pamätník. Lekár Miroslav Mydlík je vedno s Katarínou Derzsiovou aj autorom odbornej knihy *Tuberkulóza pľúc Franza Kafku (2021)*.

ODCHOD (PREČ ODTIAĽTO!)

„...Prikázal som, aby mi priviedli koňa zo stajne. Sluha mi nerozumel. Sám som zašiel do stajne, osedlal si koňa a nasadol naň. Z dialky som počul trúbiť poľnicu. Spýtal som sa, čo to znamená. Nič nevedel a nič nepočul. Pri bráne ma pristavil a spýtal sa: „Kam ideš, pane?“ „To neviem“ – odpovedal som. „Len preč odtiaľto. Stále preč odtiaľto, iba tak dôjdem do cieľa.“ „Čiže poznáš svoj cieľ?“, spýtal sa. „Áno,“ odvetil som. „Už som predtým povedal, že len preč odtiaľto, to je môj cieľ.“ „Nemáš so sebou zásoby jedla“ – namietal. Nijaké nepotrebujem,“ povedal som. „Tá cesta je taká dlhá, že zomriem hladom, ak cestou nič nedostanem. Nijaké zásoby ma nezachránia. Našťastie, je to naozaj nevidaná cesta.“ (Z Kafkovej poviedky napísanej v Matliaroch vo februári 1921 – preklad Milan Žitný)

Zverejnený krátky text doplníme o konštatáciu, že Franz Kafka uviedol do literatúry 20. storočia tému modernej spoločnosti, ktorú vnímal ako odludštenú mašinériu schopnú bez jasného zmyslu náhodne zomlieť každú ľudskú existenciu.

EPILÓG

Magická tatranská prírodná scenéria a kolorit napokon spisovateľovi predsa len učarovali. Inakšie by asi nežiadal sestru Ottlu, aby mu u zamestnávateľa (Robotnícka úrazová poisťovňa na Poříčí) zariadila niekoľkonásobné predĺženie dovolenky – vždy totiž rešpektoval rady medicínskych špecialistov v súvislosti s pokračovaním liečby a terapií. Kultový prozaik Franz Kafka strávil vo Vysokých Tatrách vyše osem mesiacov, čo z pohľadu skutočnosti, že žil iba 41 rokov, rozhodne nie je málo. Prostredníctvom bohatej korešpondencie zanechal